

«Yo catalán, ¡pero no ejerzo!»

Un diplomàtic al servei del franquisme: Tomàs Suñer Ferrer

"I am Catalan, but I do not exercise"

A diplomat at the service of the Franco regime: Tomàs Suñer Ferrer

Josep Clara

Departament d'Història i Història de l'Art

Universitat de Girona

✉ josep.clara@udg.edu

Rebut: 20/02/2018

Acceptat: 18/03/2018

Resum

Aquest article ressegueix l'actuació d'un diplomàtic català en el nord d'Àfrica durant la Guerra Civil i el seu pas per distintes ambaixades de Llatinoamèrica i els ministeris d'Afers Exteriors i Indústria i Comerç.

Paraules clau: Guerra Civil, diplomàcia franquista, Marroc, Llatinoamèrica.

Abstract

The article follows the performance of a Catalan diplomat in the north of Africa during the Spanish Civil War and his step along several embassies of Latin America and the Ministries of Foreign Affairs and Industry and Trade.

Keywords: Spanish Civil War, diplomacy in Franco's regimen, Morocco, Latin America.

Sumari

1. D'Hamburg a Tetuán; 2. Al costat dels insurrectes; 3. Entre Llatinoamèrica i el Ministeri.

D'Hamburg a Tetuán

Durant el franquisme, la participació dels catalans en llocs polítics rellevants del govern i l'administració fou més aviat escassa, especialment en la primera etapa del règim¹. Tampoc no va ser gaire important la seva presència en els escalafons de la carre-

1. CLARA, Josep, «Narcís de Carreras i la participació dels catalans en el govern franquista», *El catalanisme conservador*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, Girona, 1996, p. 241-269. Tomàs Suñer és desconegut de RIERA, Ignasi, *Els catalans de Franco*, Barcelona, Plaza & Janés, 1998.

ra diplomàtica i consular². Això no obstant, no podem menysprear els serveis d'un ri-pollès que s'autodefinia com un català que no exercia com a tal, i que, durant la post-guerra, arribà a responsabilitats màximes en els ministeris d'Afers Exteriors i Indústria i Comerç.

Nascut a la vila de Ripoll (Girona), en el centre d'una comarca de la muntanya pi-rinenca, considerada per alguns publicistes com a bressol de la nacionalitat catalana, Tomàs Suñer Ferrer va veure la primera llum del món el dia 9 de novembre de 1895. La seva família, típicament dretana, es dedicà a distintes activitats del comerç, la banca i la indústria. Després de l'ocupació franquista de Ripoll, entre els mesos de febrer i octubre de 1939, el seu germà Eduard va presidir la comissió gestora de l'Ajuntament. L'any 1954, la Banca Suñer de Ripoll, amb nous accionistes, canvià la denominació per la de Banco de Madrid i entrà a la capital de l'Estat³.

Una cop obtingué el títol de llicenciat en dret per la Universitat de Barcelona, Tomàs Suñer ingressà a la carrera consular el dia primer de gener de 1921. En els exercicis d' accés s'havia situat en el número tres de la promoció. Era la de la mateixa tonga-da del cèlebre poeta català Josep Carner (1884-1970)⁴, més endavant depurat pel règim franquista i apartat de la carrera diplomàtica. Durant la dècada de 1920, altres catalans que aconseguiren una plaça en el servei exterior espanyol foren Carles Badia Malagrida, Antoni Ordeig, Joan Climent Nolla, Valentí Via Ventalló, Manuel Oñós de Plandolit, Lluís Sadurní Vilardebò, Joan Terrasa Pugés i Lluís de Viñals de Font.

El nostre personatge dominà els idiomes francès i alemany, i en el llarg camí professional rebé condecoracions de mèrit, com ara la comanda de l'Orde Civil d'Àfrica i la Gran Creu de la Mehdahuaia. Es va casar amb Martha Videla Rodríguez, nascuda l'any 1905 i de nacionalitat argentina, amb la qual no va tenir descendència.

Fins al 1936 el seu full de serveis⁵ inclou aquestes destinacions a Europa, Amèrica del Sud i nord d'Àfrica:

2. BARRIOS, C., *El diplomático de carrera en España. Algunas consideraciones sociológicas*, Escuela Diplomática, Madrid, 1978, y VALDIVIELSO DEL REAL, Rocío, *La carrera diplomática en España (1939-1990)*, Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1996. Per a les promocions del període 1968-1990 assenyalava que solament el 6 per cent procedia de Catalunya, mentre que el 41 per cent ho feia des de Madrid.
3. CABANA, Francesc, *Bancs i banquers a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1976, 2ª ed., p. 305.
4. En la mateixa data, Josep Carner fou nomenat cònsol a Gènova. Vegeu MANENT, Albert, *Josep Carner i el noucentisme*, Edicions 62, Barcelona, 1969, p. 211.
5. Archivo Histórico del Ministerio de Asuntos Exteriores, Personal, leg. 473, expediente 33.778. Aquest expedient personal —facilitat a l'autor pel bon amic Hilari Raguer Suñer, historiador i monjo de Montserrat, nebot del diplomàtic— constitueix la base documental principal d'aquest article. Si no s'indica el contrari, les notícies de referència procedeixen d'aquesta font.

Vicecònsol a Hamburg: 1 de gener de 1921
Cònsol de segona classe a Pernanbuco: 14 de juny de 1923
Idem a Mendoza: 12 de juny de 1924
Idem a Rosario de Santa Fe: 9 de juny de 1928
Idem a Copenhague, en comissió en el lloc anterior:
15 de febrer de 1929
Idem a Rosario de Santa Fe: 3 de gener de 1931
Idem a La Plata: 1 de gener de 1933
Idem a Tetuán: 4 de març de 1933
Cònsol de primera classe a Tetuán: 25 de maig de 1933
Idem en el Ministeri: 21 de març de 1935
Idem a Tetuán: 23 de març de 1936

Al costat dels insurrectes

Quan va esclatar el moviment subversiu que, el juliol de 1936, originà la Guerra Civil, Tomàs Suñer es trobava en un dels llocs centrals dels esdeveniments, a la plaça de Tetuán⁶. La seva inclinació favorable al bàndol insurrecte, derivada de factors personals però així mateix ambientals, va ser posada en relleu per Juan Beigbeder Atienza, Alt comissari d'Espanya al Marroc, governador general de las places de sobirania de Ceuta i Melilla, a l'hora d'acreditar l'actuació política del diplomàtic català al costat dels que s'aixecaren contra el govern de la II República. Així, el dia 11 de febrer de 1938, certificà que Tomàs Suñer, essent cònsol a Tetuán, va ser enviat per ell mateix a Orà, on romanqué des del 20 de maig al 15 de desembre de 1937, i que encarregat "de la informació y la defensa de los intereses nacionalistas, desarrolló el Señor Suñer en Argelia una labor patriótica intensa y de verdadero peligro, digna de los mayores encomios", la qual es resumia en la relació de serveis que s'indicava tot seguit:

«a) Tráfico marítimo: Organizó este servicio de tal modo que, gracias a sus felices gestiones, pudieron ser apresados por nosotros los buques rojos "Riri", "María González" y "el Mar Negro" (los dos últimos de la máxima importan-

6. Sobre l'aixecament i l'organització militar en el Protectorat espanyol, recordem els estudis de FLEMING, Shannon E., «Spanish Morocco and the Alzamiento Nacional 1936-1939: The Military, Economic and Political Mobilization of a Protectorate», *Journal of Contemporary History*, 18 (1983), p. 27-42; ALPERT, Michael, «The Spanish Zone of the Moroccan Protectorate during the Spanish Civil War 1936-1939», *The Magreb Review*, 18, 1-2 (1993), p. 34-44, i MARTÍN CORRALES, Eloy, «La represión franquista en Tetuán, capital del protectorado español en Marruecos (1936-1939)», *Josep Fontana. Història i projecte social*, Crítica, Barcelona, 2004, p. 1432-1444.

cia); frustrados los intentos de los barcos “British Caporal” y “African Trade” que pretendían llevar material de guerra a Bilbao; atacado, frente a Argel el célebre convoy que iba protegido por los cruceros rojos “Libertad” y “Méndez Núñez”, como igualmente lo fueron numerosos otros barcos, cuya relación sería prolijo enumerar y cuyas noticias de salida siempre nos la dio el Sr. Suñer con la debida anticipación.

b) Servicio de información: En cuanto a este servicio, lo organizó admirablemente; pues, gracias al patriotismo, celo y laboriosidad del Sr. Suñer, estaba siempre esta Alta Comisaría perfectamente enterada de las actividades mercantiles y políticas de los rojos, especialmente del Consulado marxista en Orán y Argel (a los que llegó a controlar secretamente); de los individuos sospechosos, cuyo fichero por su iniciativa se confeccionó de la entrada en Argelia y salida de la misma de los rojos o refugiados de la Zona marxista; y, de las amenazas, en fin, contra la seguridad de esta Zona Española de Marruecos.

c) Servicio de propaganda: Por medio del diario Oran Matin, desarrolló el Sr. Suñer una intensa y valiente campaña de prensa publicando artículos en francés que llegaron a crear en Argelia una opinión favorable a nuestra Causa, sin que ello llegara a costar dinero alguno, gracias a las estrechas relaciones que llegó a mantener con el Director de aquel diario, lo mismo que con los Alcaldes de Orán, Bel-Abbés, Mostaganem, Nemours, etc. y autoridades de los partidos franceses, social y popular.

Al mismo tiempo, y logrando suavizar, con su fino tacto, asperezas y rivalidades de nuestros compatriotas, consiguió crear legalmente una Sociedad que cuenta hoy con unos 400 socios españoles, nacionalistas todos ellos, y que aportan a la misma unos 4.000 francos mensuales destinados a fines benéficos, por el momento, ya que dicha Sociedad puede en un momento dado convertirse en el Centro de nuestra FET y de las JONS en Argelia».

Finalment, Beigbeder feia constar que Tomàs Suñer fou objecte de persecucions i privat de llibertat: «constante e injustamente perseguido por el frente popular francés, lo mismo que por el español y, a consecuencia de ello, fue detenido y encarcelado el 21 de agosto del ppdo. año, permaneciendo en la Cárcel Civil de Orán hasta el 8 de octubre del mismo; habiendo obedecido ello a causas completamente ajenas a su voluntad, provocadas por ligerezas de otras personas, y no habiéndosele encontrado a aquél nada que justificase dichas detención y prisión que, en el fondo, fueron llevadas a cabo por la magnífica defensa que de nuestra Causa Nacional hizo siempre el Sr. Suñer».

Amb aquests antecedents tan favorables, no ens ha de sorprendre que, el febrer de 1938, el nostre personatge fos nomenat, pel ministre Francisco Gómez Jordana, vocal

del tribunal encarregat de depurar els funcionaris pertanyents a la carrera diplomàtica i altres components de l'antic ministeri d'Estat⁷.

Entre Llatinoamèrica i el Ministeri

El 2 de juliol de 1938, Tomás Suñer va ser traslladat a Santiago de Xile, des d'on passà a Buenos Aires el maig de 1939. En la categoria de secretari de primera classe, el 12 d'octubre de 1940 fou adscrit en comissió al Consolat General d'Espanya a Santiago de Xile, on laborà per reprendre les relacions amb el govern espanyol. L'estada en Xile es perllongà fins a final d'any. Quan va retornar al lloc de què titular, a l'Argentina, la seva actuació rebé comentaris elogiosos, tant entre la colònia espanyola com de part de la societat xilena i el món oficial. A títol d'exemple, *El Imparcial* va escriure:

«Ese sincero y leal amigo de Chile deja entre nosotros recuerdos inolvidables: le correspondió gestionar el reconocimiento del gobierno del generalísimo Franco, recibirse de la Embajada en circunstancias difíciles y encarar graves situaciones que los acontecimientos produjeron y que el experto y fino diplomático supo salvar con exquisito tino. Las Cancillerías de la Administración Alessandri y Aguirre Cerda han podido conocer y apreciar la sagacidad con que el representante español contribuyó a suavizar más de una dificultad y allanar más de un contratiempo»⁸.

Per la seva banda, el nou ambaixador d'Espanya a Santiago de Xile, Juan Ignacio Luca de Tena, en la comunicació amb el ministre d'Afers Exteriors del govern de Madrid, Ramón Serrano Suñer, en assenyalar la sortida del que fins llavors s'havia encarregat de la representació diplomàtica en aquell país, afegia:

«El Señor Suñer, de cuyos celo y acierto se han hecho eco cuantas personas he conocido en estos días, durante los cuales, además, ha sido un solícito e inapreciable consejero, ha dejado Santiago de Chile en automóvil, rehuyendo toda manifestación de simpatía, que la colonia le habría hecho de otro

7. *Boletín Oficial del Estado [=BOE]*, 11 de febrer de 1938. Consulteu CASANOVA GÓMEZ, Marina, «Tribunales de depuración de funcionarios diplomáticos durante la guerra civil en la zona franquista», *Justicia en guerra. Jornadas sobre la administración de justicia durante la guerra civil española: instituciones y fuentes documentales*, Ministerio de Cultura, Madrid, 1990, p. 373-379.

8. «El señor Suñer y Ferrer», *El Imparcial*, 11 de gener de 1941. Comentaris similars a *El Diario Ilustrado* de la mateixa data i a *El Mercurio* del dia 12.

modo. La víspera de su partida di un almuerzo en su obsequio en la Embajada, al que asistieron el Señor Ministro de Relaciones Exteriores Sr. Bianchi, el Jefe de Protocolo, Señor Orrego, el Intendente de Santiago, Señor Vergara, y todo el personal de la Embajada. Al término de esta comida, el Sr. Ministro anunció al Sr. Suñer en mi presencia que el Gobierno de Chile premiará en breve sus buenos oficios con una condecoración»⁹.

El juliol de 1941, Tomás Suñer ascendí a ministre de tercera classe. Desenvolupà destinacions a Valparaíso, en el Ministeri a Madrid, on el general Gómez Jordana va coniar-li la prefectura dels serveis d'Amèrica, i va passar novament per Tànger i París fins al 1945, data en la qual ascendí a ministre de segona. Durant aquesta etapa, el 8 de febrer de 1943, quan era destinat en el Ministeri a Madrid, fou nomenat secretari del Consejo de la Hispanidad¹⁰.

El 3 d'octubre de 1945, en ser nomenat sotssecretari d'Afers Exteriors, esdevingué la segona autoritat del Ministeri presidit per Alberto Martín Artajo i va detenir el càrrec fins al 28 de febrer de 1947¹¹. El ministre Martín Artajo, lletrat del Consell d'Estat, pertanyia a Acció Catòlica. Tomàs Suñer, per la seva banda, era un franquista pur. L'historiador Hilari Ragner m'ha assegurat que el seu oncle es distingia pel fet de ser anticomunista i catòlic practicant, però que no podia situar-se entre els del grup d'Acció Catòlica ni entre els propagandistes; tampoc no era falangista o tradicionalista.

L'etapa en què ell va tenir aquesta destinació en el Ministeri coincidí amb el tancament de la frontera francesa, amb un moment en què el país veí declarà que l'Espanya de Franco era un perill per a la pau del món. Aleshores el diplomàtic Suñer va intervenir en les negociacions per a la frustrada tornada del líder de la dreta catalanista, Francesc Cambó, a Barcelona, el qual morí abans d'emprendre el viatge¹². Entre 1946 i 1947 fou, a més a més, procurador a Corts per designació del cap de l'Estat.

En aquest mateix període, Carrero Blanco, assessor del general Franco, va proposar la creació d'un Ministeri de Comerç independent del d'Indústria, per tal de dedicar-se a la preocupació específica pels proveïments, un dels problemes del moment. Sugerí que

9. Carta datada el dia 13 de gener de 1941, a Santiago de Xile.

10. «Tomàs Suñer, nuevo secretario de la Hispanidad», *Los Sitios*, 17 de febrer de 1943. Per a una visió de conjunt de les relacions amb Llatinoamèrica, DELGADO GÓMEZ-ESCALONILLA, Lorenzo, *Diplomacia franquista y política cultural hacia Iberoamérica, 1939-1953*, CSIC, Madrid, 1988; PARDO SANZ, Rosa María, *Con Franco hacia el Imperio. La política exterior española en América Latina, 1939-1945*, Uned, Madrid, 1995.

11. La notícia del nomenament no va passar por alt a la premsa de Girona: «Don Tomás Suñer Subsecretario de Exteriores es hijo de Ripoll», *Los Sitios*, 3 de novembre de 1945.

12. Cambó falleció el 30 de abril de 1947. Per a la darrera etapa de vida política, vegeu RIQUER, Borja de, *L'últim Cambó (1936-1947)*. La dreta catalanista davant la guerra civil i el franquisme, Eumo, Vic, 1996.

la persona que podria posar-se al capdavant d'aquell Ministeri era Tomás Suñer¹³, però la recomanació no prosperà.

Acabada la col·laboració directa amb Martín Artajo, Tomàs Suñer retornà al lloc que li pertocava, a l'ambaixada de Buenos Aires, on va tenir una participació destacada en la preparació de l'acord comercial conegut com el Protocol Franco-Perón. El març de 1948 va ser cridat novament a Madrid per a un càrrec polític, ara pel ministre d'Indústria i Comerç, Juan A. Suanzes, fundador i primer president del Instituto Nacional de Industria¹⁴, per tal que s'encarregués de la sotssecretaria d'Economia Exterior i Comerç, alhora que era ascendit a ministre de primera.

Suanzes era enginyer naval, militar retirat de l'Armada, i aprecià l'ajuda de Suñer pels coneixements tècnics. El diplomàtic català desenvolupà el càrrec de sotssecretari fins al mes de juliol de 1951, és a dir, quan cessà el mateix Suanzes. En aquesta etapa, entre altres ocupacions, va pertànyer al consell d'administració de l'Empresa Nacional Bazán i va intervenir en les negociacions per als acords aeris amb els Estats Units, la concessió d'un crèdit nord-americà de 62.500.000 dòlars, la cooperació econòmica amb Portugal, la importació de cinema nord-americà, etc.¹⁵

En deixar el càrrec en el Ministeri, Tomàs Suñer continuà la carrera diplomàtica a Llatinoamèrica, com ambaixador a Lima (1951-1954), Río de Janeiro (1954-1959) i Santiago de Xile (1959-1965).

En 1956, estant a Brasil, van enviar-li Ernesto Giménez Caballero com a col·laborador, després que l'ambaixador de Paraguai hagués recomanat al ministre la sortida de l'escriptor feixista com a agregat cultural d'Asunción. En les memòries, Giménez Caballero recordà aquell encontre:

«En Río de Janeiro estaba como Jefe de Misión Tomás Suñer, un inteligente y activísimo catalán, que yo había conocido como Subsecretario de Industria y Comercio. Tras unos días de hotel pude encontrar un ático rascacielico en el Morro da Viuva y traer a mi esposa y mi hija menor, pues en Asunción resultaba imposible, ya que no me alcanzaba el sueldo. Y asimismo logré adquirir un auto y Suñer me puso una Secretaria lista, pequeña y feucha. Me hacía trabajar a la catalana, con puntualidad, largas horas y sin gran eficacia. Suñer estaba casado con una chilena [sic, per argentina], Marta, encantadora, y a veces nos invitaba a almorzar con algún universitario o literato. Cuan-

13. TUSELL, Javier, Carrero. *La eminencia gris del régimen de Franco*, Temas de Hoy, Madrid, 1993, p. 159.

14. MARTÍN ACEÑA, Pablo, y Francisco COMÍN, INI. *50 años de industrialización en España*, Espasa Calpe, Madrid, 1991.

15. Per a aquesta temàtica, vegeu LEÓN AGUINAGA, Pablo, «El cine norteamericano en España: las negociaciones para su importación, 1950-1955», *Hispania*, LXVI, 222 (2006), p. 277-318.

do le preguntaban de dónde era, siempre respondía: Yo catalán, ¡pero no ejerzo!»¹⁶.

Quan acabà la gestió com ambaixador en Xile, el setembre de 1965, el govern xilè condecorà Suñer amb la Gran Creu de l'Orde al Mèrit, distinció que li va ser lliurada pel sotssecretari de Relacions Exteriors, Oscar Pinochet, durant un còctel de comiat¹⁷.

El diplomàtic de Ripoll sol·licità i aconseguí l'excedència voluntària l'agost de 1965¹⁸. Quan figurava en els primers llocs de l'escalafó, es va jubilar, el novembre del mateix any, a l'hora de complir el 65 aniversari, sense haver pogut assolir destinacions de més categoria en capitals europees, com ara París. Llavors va elegir, per a la retirada, la pàtria de l'esposa, l'Argentina, on passà els darrers dies d'existència. Morí, a la ciutat de Mendoza, el setembre de 1972, a conseqüència d'un accident, ocorregut dins la finca familiar.

16. GIMÉNEZ CABALLERO, Ernesto, *Memorias de un dictador*, Planeta, Barcelona, 1979, p. 254.

17. *La Vanguardia Española*, 4 de setembre de 1965.

18. *BOE*, 19 de setembre de 1965.